

УДК: 378.013.43.011.3-057.87:17.022.1
DOI: 10.36550/2415-7988-2020-1-186-187-190

ЯКУБОВСЬКА Марія Степанівна –
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри інформаційної, бібліотечної та книжкової справи
Української академії друкарства,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7774-955X>
e-mail: mmamariat92@gmail.com

ДИСКУРС ВЗАЄМОДІЇ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЕВОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ І ФОРМУВАННЯМ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА: КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Психологія міжособистісних взаємин у сфері професійної діяльності реалізується через систему мовленнєвої компетенції. Дослідження пов'язане із пошуком інноваційних засобів системного вдосконалення формування мовленнєвої компетентності студентів на основі досягнень герменевтики та психолінгвістики. Дана проблема розглядається як парадигма творення гуманітарної безпеки суспільства, важливим чинником якої є культурологічна складова, що формується як філософсько-психологічний код слова. На прикладі аналізу ролі художньої літератури як системи естетичних, психолінгвістичних смислів системно аналізується роль тексту у філософсько-екзистенційному відтворенні моделі епохи початку XXI століття.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Про актуальність даної теми свідчить те, що на нинішній час існує цілий ряд досліджень даної наукової проблеми, серед яких виділяємо наступні напрямки: аксіологічний підхід у формуванні мовленнєвої компетентності (В. Андрєєв, С. Анісімов, В. Андрущенко, О. Асмолов, Г. Бал, І. Бех, Т. Бутківська, О. Вишневський, Б. Грушунський, В. Грехнева, В. Кремінь, Н. Нічкало, Ю.Пелех, В.Сластьонін, Е. Соколов та ін.); особистісний напрямок (К. Абульханова-Славська, Б. Ананьєв, О. Асмолов, П. Блонський, Л. Божович, Й. Боришевський, Л. Виготський, В. Давидов, У. Джеймс, П. Жане, Г. Костюк, М. Ланге, О. Леонтєв, Ф. Лерш, А. Маслоу, В. Мерлін, В. Моляко, Г. Олпорт, П. Пелех, К. Платонов, К. Роджерс, С. Рубінштейн, І. Сікорський, В. Сухомлинський, К. Ушинський, Е. Шпрангер, В. Штерн, І. Якиманська) та ін.

І. Бех накреслив алгоритм формування духовно-екзистенційних основ особистості у системному відтворенні «від культури

мислення до культури духовного переживання». У статті «Духовна особистість у контексті освітніх викликів» видатний учений І. Бех наголошує: «Багатівікове відчуження людини від справжніх духовних цінностей призвело до кризових явищ, пов'язаних із занепадом духовно-моральних ідеалів, посиленням зла і насильства. Девальвація духовних цінностей суттєво вплинула на посилення тенденції зростання жорстокого індивідуалізму, прагматизму, зверхнього ставлення до інших людей та приниження їхньої гідності, зневаги до рідної культури та історико-культурних традицій» [4, с. 3].

С. Котляр, Д. Григорук у статті «Творчі індустрії: стратегія інноваційного розвитку» наголошують: «Глобалізація сьогодні – це не тільки жорстка конкуренція. Вона також впливає на людський капітал... Техногенна цивілізація та швидка зміна інформаційних технологій примушують заклади культури діяти неординарно в трьох актуальних сферах: технології, персонал та організаційні аспекти бізнесу» [4, с. 3].

Мета статті – розглянути взаємодію між формуванням мовленнєвої компетенції та становленням особистості студента, дослідити філософсько-культурологічні та психолого-педагогічні складники у дискурсі синергетичного взаємовпливу.

Виклад основного матеріалу дослідження. **Методологія** дослідження полягає в застосуванні компаративного, історико-логічного, синергетичного методів. Зазначений методологічний підхід дозволяє проаналізувати системне творення архетипної моделі використання художніх текстів як цілісної функціональної єдності сутності художнього слова та навколишнього світу.

Формування мовленнєвої компетентності в умовах сучасного вищого навчального закладу повинно відбуватися у парадигмі мовлення-спілкування у системі соціопсихічних, соціокультурних та функціонально-діяльнісних вимірів.

Архетипи сучасної структурної системи мови (лексико-семантичні поля і категоріальний тезаурус) залежать від особистого досвіду самих мовців, їхньої інтеграції у світ культурологічного середовища сучасності, від світорозуміння та світовідчуття. Тому, за нашими переконаннями, формування мовленнєвої компетентності неможливе без глибинного проникнення у світ культурологічного досвіду, так як стан загального комунікативного середовища сучасності перебуває у прямій кореляції із розвитком культури. Через сприйняття художнього тексту довколишній світ відображається у нашій уяві через систему суб'єктизованого начала. У структурі мовленнєвої парадигми співрозмовника відбувається системне одухотворене сприйняття навколишньої дійсності.

У системному формуванні мовленнєвої компетенції студентів використання художнього тексту сучасності допоможе сформувати у студентів основи культурологічного світогляду: вміння глибоко дивитися на світ, аналізувати дії і вчинки у літературі та житті, формувати опір поглядам, в основі яких – супротив гуманізму як світоглядній системі. Тому що художнє слово є тим чинником, що сприяє формуванню людської індивідуальності, що є важливим архетипом у системному формуванні мовленнєвої компетенції.

Відбувається своєрідний кореляційний синергетичний колообіг: навколишній світ – людська індивідуальність – навколишній світ. В основі цього колообігу лежить багатофункціональна холіцистична єдність, без усвідомлення якої неможливе повнокровне функціонування гармонійного навколишнього світу. Сенсоутворюючий, культуротворчий, когнітивний і формотворчий потенціал художнього слова, котре функціонує у художньому тексті, закорінений у внутрішню сутність, не просто подає ту чи іншу інформацію, а найменші тони та півтони, відчуття та співпереживання. Світ мови через сприйняття художнього тексту дозволяє людині реалізувати внутрішньо-емоційну потребу у гармонійній цілісності навколишнього. Тільки цілісність художнього тексту є захисною оболонкою для психо-емоційного сприйняття людиною світу.

Про це явище взаємопроникнення світу людської індивідуальності та світу навколишнього соціуму писав Г. Гадамер у праці «Про вклад поезії у пошук Істини». Фундаментальна духовно-екзистенційна

ситуація людини у світі, як слушно зауважував Г. Гадамер, нині для нас відкривається через категоризацію та осмислення світу, його духовне обживання.

О. Потебня розглядав мову як систему формування людської думки через систему прийомів духовно-екзистенційного мислення. Така системна дія є основою формування культурологічної парадигми сучасності. Тому у літературі кінця XX – початку XXI століття спостерігаємо вихід на культурологічну арену духовно-екзистенційної діяльності мислення як визначальної дії. Предметом письменницької обсервації стають не зовнішні події, як це було дотепер, а події внутрішнього світу.

Статичність фізична і енергія вибухової сили захована у внутрішній екзистенції. Сила дії слова стала глибинно закоріненою у пласти духовної свідомості людства. Радикальний еклектизм властивий постмодернізму як художній системі, котра досягла епогею свого розвитку на зламі тисячоліть, повною мірою відображаючи еволюцію духовних смислів у царині слова як системної субстанції, яка є наслідком поширення глобалізації у світовому духовному просторі.

Мовні смисли у їхньому історичному закоріненні стають архетипами стабільності і спокою, який такий потрібний людській екзистенції в умовах глобалізаційних викликів. Таким чином, мова стає знаковим архетипом не лише для окремої людської індивідуальності, а і для соціуму, оскільки гармонізує своєю синергетичною силою навколишній світ.

З кожним роком все актуальнішим є вчення О. Потебні, котрий на архетипно-смысловому рівні показав, що у системному формуванні духовного світу людської індивідуальності визначальним є слово – не просто як носій певної інформації, а хранитель особливих смислів існування. О.Потебня на конкретних прикладах показав, що у слові як носіїві синергетичного коду людства, приховано особливий художньо-естетичний смисл.

Науковець стверджував, що трьом елементам слова – звучанню, внутрішній формі, лексичному значенню (зовнішній формі) у художньому тексті прямо пропорційно суголосні зовнішня форма (образ) і зміст (ідея). Кожне слово у системному людському світомисленні та світосприйманні О. Потебня сприймав як оригінальний художній оркестр.

За нашими дослідженнями, кожному типу людських індивідуальностей з

оптимальною ефективністю відповідає певний тип текстового матеріалу. Відповідно нами і було запропоновано три типи художніх текстів і досліджено їхнє співвіднесення із певним типом особистостей.

Художній текст є домом, у якому живе слово у багатоманітності своїх виявів, тому «чуття мови», про яке ми дотепер говорили як про поетичну метафору, набуває матеріалізації у системі пізнання естетичного коду художнього тексту. Пізнання естетичного коду дасть можливість студентові виробити у себе «чуття мови», тобто вище системне володіння словом як духовно-екзистенційним відображенням дійсності.

Зрозумівши відчувати художньо-естетичний код твору, реципієнт (тобто мовець) навчиться приймати важливі рішення вдумливо, ґрунтовно, зосереджено – без зайвого хаосу і тріскотні, прагматично і толерантно.

Надвичайно актуальними для інноваційної моделі формування мовленнєвої компетентності студентів є концептуальні ідеї австрійського філософа Л.Віттгенштайна: перше – розуміння мовленнєвих і позамовленнєвих дій як єдності, яка функціонує за властивими для неї правилами, котрі регулюють мовленнєву діяльність як гру; друге – усвідомлення багатofункціональності форм життя як внутрішніх регулятивних правил на основі культурологічності життєдіяльності людської у системі соціокультурного розвитку.

В основі формування мовленнєвої компетентності за допомогою усвідомлення їхнього функціонування у художньому тексті, за нашими дослідженнями та спостереженнями, можна стверджувати, що мова як духовно-екзистенційна субстанція не лише оформляє думку, а й формує її; не тільки впливає на формування духовно-естетичних кодів, а й безпосередньо входить у сам процес творення цих кодів; є не лише засобом комунікативної діяльності (чи системного внутрішнього діалогізму), але й важливим чинником осмислення у системі когнітивних процесів, і в реальних ситуаціях міжособистісної взаємодії та комунікативної діяльності.

Власне дедуктивне усвідомлення тексту як холіцистичної єдності індивіда та світу дає можливість стверджувати, що власне текст є важливою культурологічною одиницею у системному поступі людства як культурологічної організованої спільноти, що дає можливість пізнати його потенціальні

можливості у загальній креатосфері. Текст у своєму системному вияві конструює, вибудовує багатоаспектні виміри багатокомпонентної людської діяльності у вимірі багатоаспектного глибинного людського духу.

Таким чином, за нашими дослідженнями, у кожному тексті є духовно-екзистенційне начало – емоційно-психологічний стержень твору – художньо-естетичний код, розуміння та усвідомлення якого необхідне у системному формуванні мовленнєвої компетентності студентів. Тому через систему дедуктивного навчання, ідучи від усвідомлення тексту до сприйняття конкретного слова, ми зможемо найбільш ефективно навчити студентів володіти мовленнєвими знаннями і вміти застосовувати їх на практиці.

Така система навчання у процесі підготовки майбутніх працівників-професіоналів допоможе студентові подолати психологічний бар'єр у системному спілкуванні, допоможе виробити навички легкості та віртуозності у вирішенні професійних завдань за допомогою чіткою та логічно вибудованої системи та поліфонічного багатства смислів і знаків, тонів і напівтонів, що має сфокусовану енергію в системному духовно-екзистенційному коді текстового матеріалу. Архетипи мови та мовлення, реалізовані у художньому тексті, задовольняють елементарну потребу людини в цілісній гармонії її співіснування зі світом, показують взаємодію внутрішнього та зовнішнього у світі текстових художніх структур, відображають єдність часо-просторового звучання текстів, унікального перегукування смислів та смислових кодів, явлених у словесному часо-просторовому триванні текстового матеріалу.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Осмислення розвитку культурологічної складової у системному формуванні мовленнєвої компетентності студентів через використання текстів сучасної літератури створює умови наближення соціуму до загальнолюдських цінностей, що є основою психологічної безпеки суспільства. Формуючи основи культурологічного світогляду людини, його взаємозв'язку з гармонійним розвитком соціального буття, закладаємо простір духовної свободи особистості через системне формування мовленнєвої компетентності студентів. Психолінгвістичний аналіз художніх текстів як мистецтва слова надає можливість розробити системне

використання творів сучасної літератури у формуванні психологічної безпеки сучасного соціуму.

Класифікація художніх текстів за наявністю міфологемно-естетичного, психологічно-філософського соціально-історичного кодів дозволяє створити структуровані парадигми формування мовленнєвої компетентності студентів.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Д. Духовна особистість у контексті освітніх викликів // Рідна школа.– 2019, №1. С. 3–7.
2. Котляр С., Григорук Д. Творчі індустрії: стратегія інноваційного розвитку. Педагогічна освіта: теорія і практика. – Збірник наукових праць Кам’янець-Подільського національного університету ім. І.Огієнка. Інститут педагогіки НАПН України. – 2019.– Вип. 26(1). С. 101–106.
3. Зимомя М., Шагала Л. Сутність шкільництва в інонаціональному середовищі. – Дрогобич: Коло, 2012. 122 с.
4. Zymomya M., Dobryańskij I., Zymomya I. *Koncepcja pedagogiczna Kazimierza Denka – rola kultury estetycznej w zakresie turystyki krajoznawstwa Innowacje i ewaluacja w edukacji. Narzędzia pomiaru efektów kształcenia.* Pod red. Jana Grzesiaka.+ Kalisz, 2016. S. 33–46

REFERENCES

1. Beh, I. D. (2019). *Dukhovna osobystist u konteksti osvitiukh vyklykiv*. [Spiritual personality in the context of educational challenges]. Kyiv.
2. Kotlyar, S., Grigoruk, D. (2019). *Tvorchi industrii: stratehiia innovatsiinoho rozvytku*.

Pedahohichna osvita: teoriia i praktyka. [Creative industries: strategy of innovative development. Teacher education: theory and practice]. Kamynez-Podkiy.

3. Zymomya, M., Shagala, L. (2012). *Sutnist shkilnytstva v inonatsionalnomu seredovyshchi*. [The essence of schooling in a non-national environment]. Drogobych.
4. Zymomya, M., Dobryańskij, I., Zymomya, I. *Koncepcja pedagogiczna Kazimierza Denka – rola kultury estetycznej w zakresie turystyki krajoznawstwa Innowacje i ewaluacja w edukacji*. [The concept of pedagogical Kazimierz Denka – a roll of culture estetycznej w zakresie turystyki krajoznawstwa Innowacje and ewaluacja w edukacji].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ЯКУБОВСЬКА Марія Степанівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри інформаційної, бібліотечної та книжкової справи Української академії друкарства.
Наукові інтереси: теоретичні та методичні засади формування особистості студента засобами культурологічного впливу.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

YAKUBOVSKA Maria Stepanivna – Candidate of Philology, Associate Professor, Department of Information, Library and Book Business of the Ukrainian Academy of Printing.
Circle of scientific interests: theoretical and methodological bases of formation of personality of a student means of cultural influence.

Стаття надійшла до редакції 18.01.2020 р.

УДК 37(09)

DOI: 10.36550/2415-7988-2020-1-186-190-194

АКІМКІН Олександр Миколайович – здобувач кафедри педагогіки та менеджменту освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка
 ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3214-6106>
 e-mail: pednauk@gmail.com

ДО ІСТОРІЇ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ЄЛИСАВЕТГРАДСЬКОГО КОМЕРЦІЙНОГО УЧИЛИЩА В. БОНЧ-БРУЄВИЧА (1907–1911 рр.)

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. На сучасному етапі значно зріс інтерес науковців як до системи приватної освіти, так і до особливостей розвитку окремих навчальних закладів приватного спрямування на Єлисаветградщині. Науковці прагнуть більш об’єктивно оцінити здобутки в сфері приватної освіти в регіоні, що пов’язано з відкритістю архівів і доступністю нових джерел.

Історія комерційної освіти була однією з яскравих і насичених сторінок історії Єлисаветградського краю дореволюційного періоду. У стінах комерційних навчальних закладів формувався досвід поєднання двох рівнів освіти – загальноосвітньої і професійної шкіл.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У дослідженнях сучасних учених О. Гур’янової [1], І. Добрянського [2], А. Кендюхової [4], В. Постолатія [5],